

**MTA Law Working Papers
2015/17**

**A dogmatikai, a logikai és a
jogirodalmi értelmezés a magyar
felsőbbbírósági gyakorlatban**

Tóth J. Zoltán

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest**

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbírósági gyakorlatban¹

A jog elméletének és gyakorlatának egyik legfontosabb közös szegmense a jogértelmezés² témaköre; alig van olyan neves elméleti szerző, jogfilozófus, jogbölcse vagy mélyebb összefüggéseket feltárni igyekvő gyakorlati jogász, akinek ne lenne elgondolása arról, mi alapján és mi módon történik *ténylegesen* a bírói döntéshozatal. Hogyan születik meg valójában a bíró fejében az az ítéleti verzió, amely végül döntése alapjául szolgál; milyen jogalkalmazási lépcsőkön keresztül és milyen pszichológiai úton jut el a bíró a keresetlevél elolvasásától az ítéleti indokolás megszövegezéséig; mennyiben határozza meg ezt a pszichológiai döntési utat a történeti tényállás, és mennyiben a jogi normákra való odafigyelés; mennyiben tekinthető a döntés meghozatala és a döntés igazolása a jogalkalmazás két, logikailag egymásra épülő fázisának, vagy mennyiben és milyen mértékben független az utóbbi az előbbitől: olyan kérdések ezek, melyek a jogról való gondolkodás kialakulásától kezdve foglalkoztatták a jogászokat és a jog iránt érdeklődő laikus bölcseket. E rendkívül tág problémakör egyik jól körülhatárolható része a jogértelmezés módszereinek témaköre, vagyis az arra a kérdésre adandó válasz keresése, hogy a hivatalos jogalkalmazó szervek, mindenekelőtt a bíróságok³ milyen metódusok segítségével állapíthatják meg egy jogi rendelkezés értelmét, ha az adott norma szövege nem világos, vagy annak alkalmazhatósága a konkrét eset konkrét körülményei fényében nem egyértelmű.⁴ Jelen tanulmányban arra keresünk választ, hogy az írott szövegek, ezen belül is a jogi

¹ Jelen konferenciatanulmány (kis mértékben átdolgozott) utánközlése egyes korábbi tanulmányok megfelelő részeinek. Az alapul szolgáló kutatás első fázisa 2009-ben folyt le; ennek eredményeit, részletes példákkal és a bírói gyakorlat értékelésével lásd: Tóth J. Zoltán: Jogértelmezési módszerek a bírói gyakorlatban. Jogelméleti Szemle, 2009/4. szám (<http://jesz.ajk.elte.hu/tothj40.mht>). A kutatást 2011-ben folytattuk; az összesített eredmények (melyek egy kisebb része jelen tanulmányban megtalálható) kivonatos ismertetéséhez lásd: Tóth J. Zoltán: A jogértelmezéshez használt módszerek a mai magyar felsőbbírósági gyakorlatban. Magyar Jog, 2012/4. szám, 193-208. o.; a 2009. évi kutatást követően továbbfejlesztett (részlegesen jelen írásban is megtalálható) módszertan ismertetését pedig korábban lásd: Tóth J. Zoltán: A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana. Jogtudományi Közlöny, 2012/3. szám, 93-109. o.

² Értelmezésről Wróblewski szerint három szinten beszélhetünk. Legtágabb értelemben („*largissimo sensu*”) értelmezésnek (interpretációnak) tekintendő minden „kulturális objektum”, azaz emberek által létrehozott tárgy vagy jelenség megértése; tág értelemben („*sensu largo*”) már csak az írott vagy beszélt nyelv kifejezéseinek, ezek bármely megnyilvánulásának az értelmezése tartozik e fogalom alá; végül szűk értelemben („*sensu stricto*”) csak abban az esetben használjuk egy szöveg jelentésének a feltárására az interpretáció fogalmát, ha az adott szöveg „helyes” jelentése kétséges, és e „helyes”, de nem első pillantásra nyilvánvaló értelem feltárását kívánjuk elvégezni. (Vö.: Wróblewski, Jerzy: Legal reasonings in legal interpretation, 4. o. In: Logique et Analyse, N. S. 1969. 45. Nauwelaerts, Louvain; Paris, 1969!) A továbbiakban „értelmezés” alatt annak ez utóbbi, legszűkebb felfogását fogjuk érteni.

³ Mivel a jogalkalmazás emblematikus szervei a bíróságok, ezért a továbbiakban „jogértelmezés” alatt kifejezetten és kizárólagosan a bírói jogértelmezésről lesz szó.

⁴ Mindezt a jogi hermeneutika részeként, és nem egyszerűen csak „jogi módszerként” vagy „jogi módszertanként” tárgyaljuk, ahogy az például Jakab Dénes Barna fogalmi distinkciójából következne. (Lásd ehhez: Jakab Dénes Barna: Jog és hermeneutika. Jogelméleti Szemle, 2005/3. szám!) Ennek oka, hogy véleményünk szerint *minden* olyan szituáció, amelyben egy írott jogi normát egy konkrét eset vonatkozásában alkalmazni kell, *hermeneutikai szituáció*; egyrészt azért, mert a jogi rendelkezést közvetítő médium, a nyelv immanens sajátossága, hogy soha nem egyértelmű, mindig van egy bizonytalansági faktor annak értelmét illetően, másrészt pedig azért, mert már önmagában annak eldöntése, hogy egy jogszabályban megjelenő norma valóban alkalmazható-e egy adott szituációban, az adott jogi rendelkezésnek a konkrét szituáció fényében történő előzetes értelmezését (azaz mind a tényállás, mind a norma definiálását és ezen definíciók egymással való összevetését) kívánja meg. Ugyanezen ok miatt nem teszünk különbséget a jelentés megállapítása, illetve az értelmezés, ebből következően pedig a jelentés és az értelem fogalmi között, mivel – az írott szövegek vonatkozásában – a jelentés sem más, mint a textus egyfajta (puszta nyelvi-nyelvtani) értelme.

normaszövegek értelmezésének lehetséges módszerei közül a törvények és rendeletek értelmezése során a magyar bíróságok, ezen belül legfőképpen a felsőbbbíróságok (az ítélőtáblák és – különösen – az egykori Legfelsőbb Bíróság, a mai Kúria) milyen gyakorisággal és milyen módon használják a jogértelmezés lehetséges módszerei közül a nyelvtani (ezen belül különösen a jogi dogmatikai), a logikai, illetve a jogtudományi-jogirodalmi értelmezést. Ennek alapja az az empirikus jogszociológiai kutatás, melyet 2009-ben és 2011-ben folytattunk le. A mintavétel alapjául a Bírósági Határozatok című folyóiratban megjelent jogeseteket választottuk, úgy, hogy a kutatásba bevont konkrét döntések reprezentatív mintaként szolgáljanak. E cél eléréséhez a legmegfelelőbbnek az tűnt, hogy egy véletlenszerűen kiválasztott időszak összes döntését felvegyük az elemzésbe, mert csak így volt biztosítható az, hogy valóban egy reprezentatív, a különböző jellegű ügyeket valós arányban tartalmazó mintát analizálhassunk. Választásunk a Bírósági Határozatok 2009. évi első három és 2011. évi első négy számára esett; kutatásunkban az ezekben megtalálható összes, szám szerint 217 döntés⁵ komplett módszertani elemzését elvégeztük.⁶ Mivel ezekben mind büntető (anyagi és eljárásjogi), mind polgári (anyagi és eljárásjogi), mind gazdasági, mind munkajogi, mind pedig közigazgatási döntések szerepelnek, ezért a bennük felhasznált jogi interpretációs érvek aránya a valóságot statisztikailag hiteles módon képezi le. A módszertani elemzést egy olyan klasszifikáció alapján végeztük el, mely nagyban támaszkodik a szakirodalomban leginkább bevett, Neil D. MacCormick és Robert S. Summers nevéhez fűződő⁷ hermeneutikai módszertani osztályozásra,⁸ és amelyet az elmúlt

⁵ E döntések közül 95-öt 2009-ben, 122-t pedig 2011-ben hoztak meg, illetve tettek közzé.

⁶ Természetesen nem mindegyik BH-ban találtunk *sensu stricto* értelmezést. Egyrészt vannak olyan BH-k, amelyek egy vagy néhány mondatos rendelkező (jogi megállapítást tartalmazó) része (esetleg ennek későbbi, részletesebb indokolása) egy konkrét jogeset eldöntése kapcsán pusztán annyit mond ki, hogy egy adott szó, kifejezés, mondat vagy szöveg (egy jogi rendelkezés) az, ami, vagyis hogy azonos önmagával⁶ – ezt azonban mint tautológiát és így mint nyilvánvaló dolgot nem tartjuk (nem tarthatjuk) valódi értelmezésnek. (Ennek két eklatáns példája a vizsgált bírósági határozatok közül a BH 43/2009. és a BH 70/2009.) Másrészt léteznek olyan BH-k is, melyekben tartalmukat tekintve kizárólag vitatott bizonyítási, azaz ténykérdések megoldása szerepel, amelyek tehát egy adott jogeset azon típusú eldöntését jelentik, hogy egy egyértelmű jelentésű jogi norma alá kétséget kizáró módon tartozó életbeli tényállás a valóságban megtörtént-e vagy sem, az ilyen bírói ítéletek viszont tiszta normalogikai szillogizmust, Wróblewski elnevezésével „szubszumpciós szillogizmust” (vö.: Wróblewski, Jerzy: A jogi szillogizmus. In: Bódig Mátyás – Szabó Miklós /szerk./: Logikai olvasókönyv joghallgatók számára. Bfbor Kiadó, Miskolc, 1996, 191-205. o.) (angolul „*subsumption syllogism/s*” – vö.: Wróblewski, Jerzy: Legal Syllogism and Rationality of Judicial Decision, pp. 43-44. In: Rechtstheorie, 1/1974, pp. 33-46.) tartalmaznak, jogértelmezési kérdésekről tehát ezekben az esetekben és az ilyen típusú döntést kimondó BH-kban úgyszintén nincs szó. Mi a vizsgált mintában 21 ilyen felsőbbbírósági határozatot találtunk, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a 217 BH-ból mindössze 196 volt az, amelyben valamilyen módszerrel végrehajtott tényleges jogértelmezés (szövegértelmezés) előfordult. (A 21, jogértelmezést nem tartalmazó BH létét egyrészt indokolhatja az, hogy a BH-k egy része nem felülvizsgálati ügyben született, hanem – például – rendes jogorvoslat, fellebbezés folytán lefolytatott eljárás eredményeként; másrészt az, hogy a felülvizsgálat ugyan anyagi jogi vagy eljárási jogszabálysértéshez kötött, ám a bírói gyakorlat ilyennek tekinti a kirívó okszerűtlenség vagy az iratellenesség esetét is, melyek azonban vizsgálatunk szempontjából nem jogértelmezési /jogalkalmazási/ hibák, hanem a tényállás-megállapítás fogyatékoságai.)

⁷ MacCormick, Neil D. – Summers, Robert S. (eds.): *Interpreting statutes: a comparative study*. Dartmouth Publishing Company, Aldershot [etc.], 1991

⁸ E klasszifikáció azonban mindössze negyed évszázaddal ezelőtt (mint az előző lábjegyzetből látható, írásos és mindenki számára hozzáférhető változatban 1991-ben) jött létre. Jelen tanulmány kereteibe a tematikus kötöttség, valamint a terjedelmi és ésszerűségi korlátok miatt nem fér bele azon hosszú jogelmélet-történeti fejlődés ismertetése, melynek során egyre újabb és újabb módszerek jelentek meg a bírói gyakorlatban, illetve nyertek elismerést a jogtudósi körökben; ezért csak utalunk arra, hogy természetesen a következőkben használandó tipológia módszereinek a döntő többsége ezen fejlődés eredményeként alakult ki, és – nagyrészt – legfeljebb hovatarozásuk, mikénti besorolásuk volt kétséges és vitatott. (A legfontosabb munkák e témakörben mindazonáltal – a teljesség igénye nélkül – a következők: Friedrich Carl von Savigny: *System des heutigen Römischen Rechts*. Erster Band. Berlin, 1840; Bernhard Windscheid: *Lehrbuch des Pandektenrechts*. Erster Band. Verlagshandlung von Julius Buddeus, Düsseldorf, 1873; Rudolph von Jhering: *Der Zweck im Recht*.

két évtized ezzel foglalkozó magyar szakirodalma⁹ is elemzési mintaként használt; e klasszifikációt azonban némileg módosítottuk és bővítettük, hogy a gyakorlatban használt vagy használható értelmezési tárház egészét felölelje.

Az értelmezés letriviálisabb módja kétséget kizáróan a *nyelvtani értelmezés*. Ez lehet egyrészt *szemantikai* (jelentéstani), amikor is a kérdéses norma szavainak, kifejezéseinek egy adott nyelven belüli általánosan elfogadott jelentését tárjuk fel; illetve *szintaktikai* (mondattani), melynek során kifejezetten a szavak közötti kapcsolatok, illetve a nyelvi-logikai kapcsolóelemek értelmezésével állapítjuk meg azt, hogy a szöveg egyes részei között milyen viszony áll fenn. (Ilyen például a konjunkció, amit leggyakrabban az „és” kötőszó jelez, de amelyet számos más szóval is kifejezhetünk; az alternáció vagy a diszjunkció /megengedő vagylagosság, illetve kizárólagos vagylagosság/, amit a „vagy” szón kívül szintén sok egyéb szóval is jelölni tudunk, de amelyek gyakran, a használat módjától függően más és más jelentéssel bírnak¹⁰ /így például az „illetve”, „illetőleg”, „valamint” szavaink alkalmasak mind a konjunkció, mind az alternáció, mind a diszjunkció kifejezésére/; a kivételek jelzésére szolgáló „azonban” és annak szinonimái; stb.). A szintaktikai értelmezés mindig a hétköznapi nyelvtani értelmezés része, míg a szemantikai interpretáció egyrészt szintén tartozhat a szavak stb. köznapi jelentését feltáró módszerhez, de másrészt lehet a szavaknak, kifejezéseknek valamely szakma *terminus technicus*ainak jelentése alapján tulajdonított értelmezési eredménye is. Definíciószerűen megfogalmazva azt mondhatjuk, hogy *hétköznapi nyelvtani szemantikai értelmezésnek* azt az interpretációs módszert nevezzük, melynek során egy adott szó, kifejezés, mondat(rész) vagy szöveg értelmét az alapján határozzuk meg, hogy milyen jelentést tulajdonítana az adott szónak, kifejezésnek stb. egy, az adott nyelvet átlagos szinten jól beszélő hétköznapi ember. Ehhez képest *a szakmai terminológián alapuló nyelvtani szemantikai értelmezés* azt a módszert jelöli, amellyel a szavak, kifejezések stb. jelentését azon értelmet figyelembe véve állapítjuk meg, amit egy, az adott szakmában jártas, „az adott szakma speciális nyelvét beszélő” személy azoknak tulajdonítana. Egy jogi normaszöveg szavai rendkívül különböző szakmák terminológiáján belül is jelentéssel bírhatnak; ezek közül azonban értelemszerűen kiemelkedik a jogász szakma terminológiája mint azon nyelvi bázis, amelyet a jogszabályok alkotása során leginkább felhasználnak. Ekkor, a speciális *jogi szakmai nyelvtani szemantikai értelmezés* során pedig a bíró vagy a csak a jogban jelentéssel bíró jogi szakszavak, szakkifejezések, vagy a hétköznapiétól eltérő, különleges jogi jelentéssel (is) bíró jogi *terminus technicus*ok kifejezetten a jogász szakmában bevettnek számító jelentése alapján dönt a jogértelmezési dilemma feloldása érdekében. Ez utóbbi értelmezés nem más, mint *jogi dogmatikai értelmezés*, hiszen ennek során a szavak speciális, a jogászok által egyöntetűen elfogadott és elismert jogi jelentését használjuk fel a konkrét esetben felvetődött interpretációs probléma megoldása végett.

Erster Band. Druck und Verlag von Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1877; Philipp Heck: Gesetzauslegung und Interessenjurisprudenz. Verlag von Mohr, Tübingen, 1914; Szabó Imre: A jogszabályok értelmezése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960; Wolfgang Fikentscher: Methoden des Rechts. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1975-1977; MacCormick – Summers /eds./: i.m. E fejlődési úthoz részletesebben lásd pl.: Tóth J. Zoltán: A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana. Jogtudományi Közlöny, 2012/3. szám, 93-109. o.)

⁹ Vö. pl.: Pokol Béla: A felsőbb bírósági jogértelmezés Magyarországon. Jogtudományi Közlöny, 1999/11. szám, 493-498. o.; Pokol Béla: A jogértelmezés alapjai. Magyar Jog, 1999/11. szám, 641-649. o.; Jakab András: Az alkotmányértelmezés módszerei. Századvég, 2008/1. (Új folyam 47. szám), 3-36. o. Kisebb részterületek vonatkozásában lásd továbbá: Botos Viktor: A bírói jogértelmezés útjai a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában (Munkajogi BH-k elemzése); Keszthelyi Balázs: A büntető jogegységi határozatok elemzése; Makai Attila – Parádi Ákos: Büntető jogértelmezés Magyarországon a '90-es években; Pohl Müller Tamás: Közigazgatási határozatok 1997-99. Mind: Jogelméleti Szemle, 2000/3. szám, jesz.ajk.elte.hu/2000_3.html.

¹⁰ Az alternáció és a diszjunkció megkülönböztetésére lásd pl.: Bárdi Lajos: Jogi logika. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2009, 45-51. o.!

Emellett a jogi szakmai (dogmatikai) értelmezéshez a *kontextuális értelmezés* egy bizonyos felfogása is hozzátartozik. A „kontextuális értelmezés” fogalmát ugyanis két értelemben is használhatjuk. *Tágabb értelemben* ide tartozik az, amikor a bíróság egy adott (akár törvényben, akár rendeletben található) rendelkezés jelentését más (vagy az adott jogszabályon belüli, vagy más jogszabályban levő) konkrét rendelkezések alapján, azokkal egybevetve, azokra tekintettel, azokkal összhangban állapítja meg. *Szűkebb értelemben* viszont csak akkor beszélünk kontextuális értelmezésről, ha egy jogi norma értelmét azon rendeltetése alapján próbáljuk feltárni, ami pusztán annak a jogi normák rendszerében elfoglalt helyéből következik. (Így a szűkebb értelemben felfogott, *par excellence* kontextuális értelmezéshez tartozik az, ha például egy jogintézmény vagy egy konkrét paragrafusban található szabály értelmét az alapján próbáljuk megállapítani, hogy az melyik jogszabályban, azon belül melyik részen, fejezetben, alcímen belül helyezkedik el – anélkül, hogy más, konkrét rendelkezésekkel összevetnénk azt.)¹¹ A tágabb értelemben felfogott kontextuális értelmezés a jogi szakmai (dogmatikai) nyelvtani értelmezés része, tehát nem önálló interpretációs technika, mivel ilyenkor mindig a jogi rendelkezések közötti *nyelvi* kontextusról van szó; a szűkebb értelemben vett, *par excellence* kontextuális érvelés (amely tulajdonképpen megegyezik a Savigny-féle *interpretatio systematicával*)¹² ellenben önálló értelmezési módszer. A tágabb értelemben felfogott kontextuális értelmezéshez tartoznak még az ún. „*lerontó formulák*”, mivel itt a különböző jogi normáknak a jogrendszerben elfoglalt, egymáshoz viszonyított helyéből, azoknak a jogforrási hierarchiában betöltött szerepéből, generalitásából/specialitásából, illetve alkotásuk idejéből vonunk le következtetést.¹³

Hasonló a helyzet a jogelvek egyik fajtájával, a *jogszabályi jogelvekkel* is. Mivel a jogi norma által kifejezetten megnevezett jogelvek tulajdonképpen (speciálisan tág értelmű)

¹¹ Például egy polgári jogi rendelkezésnek más (lehet) az értelme akkor, ha azt a polgári törvénykönyvben vagy valamely speciális életviszonyt szabályozó törvényben, avagy a polgári törvénykönyvön belül a dologi jogi vagy a kötelmi jogi könyvben helyezte el a jogalkotó; vagy egy büncselekmény értelmére, céljára, rendeltetésére nézve releváns megállapítást tehetünk attól függően, hogy az a vagyoni elleni vagy a gazdasági büncselekmények között, vagy esetleg a közrend elleni vagy a személy elleni büncselekmények körében szabályozatik-e.

¹² Friedrich Carl von Savigny volt az első, aki „System des heutigen Römischen Rechts” című művének 1840-ben megjelent I. kötetében megkísérelte a főbb metódusokat röviden definiálni, elhatárolni azokat egymástól, és rendszerbe foglalni őket. Savigny szerint az értelmezésnek négy fő módszere van: a nyelvtani, a logikai, a rendszertani és a történeti értelmezés. A nyelvtani értelmezés (*interpretatio grammatica*; Savigny elnevezésében: „*das grammatische Element der Auslegung*”) a szavak, kifejezések, mondatok és a szöveg, valamint a nyelvi kapcsolóelemek általános, az adott nyelvet jól ismerő hétköznapi ember által az adott szónak, kifejezésnek stb. tulajdonított jelentését tárja fel; a logikai értelmezés (*interpretatio logica*; „*das logische Element [der Auslegung]*”) a gondolkodás formális szabályait, logikai törvényszerűségeit használja annak megállapítására, hogy egy jogi normaszöveg mit (és mit nem) jelent; a rendszertani értelmezés¹² (*interpretatio systematica*; „*das systematische Element [der Auslegung]*”) révén az alapján vonható le következtetés egy jogi rendelkezés értelmére nézve, hogy az hol helyezkedik a jogi normák rendszerében, milyen típusú, rendeltetésű jogi normák veszik azt körül; a történeti értelmezés (*interpretatio historica*; „*das historische Element [der Auslegung]*”) során pedig annak segítségével próbáljuk meghatározni a törvényszöveg valódi jelentését, hogy (feltehetőleg) mi volt a jogi normát megalkotó egykorú törvényhozó szándéka az adott rendelkezéssel. (Vö.: Savigny: i. m. 213-214. o.)

¹³ Ezen formulák alkalmazása természetesen sokszor nem egyértelmű; ahhoz ugyanis, hogy eldönthető legyen, mikor épp melyiket kell alkalmaznunk, az alkalmazási szituáció előzetes értékelésére van szükség. Így értékelést kíván, azaz szubjektív elemet visz be a bírói ítékezés és az ehhez szükséges jogértelmezés folyamatába például annak előzetes eldöntése, hogy mi a magasabb norma (az-e a „kétharmados” törvény a „feles” törvényhez képest, a miniszterelnöki rendelet a miniszteri rendelethez képest, vagy a kormányrendelet az MNB-elnöki rendelethez képest), mi a speciális norma (például a cégtörvény és a csódtörvény viszonyában), melyik a korábbi jogszabály (az, amit időben korábban fogadtak el, amit időben korábban hirdettek ki, vagy amit időben korábban léptettek hatályba), illetve ha ezek az elvek ellentmondásban állnának egymással, akkor melyiknek van a másik felett primátusa (például ha egy speciális, de korábban elfogadott/kihirdetett/hatályba lépett jogszabály ellentétben áll egy későbbi, de általános jogi normával, akkor a *lex specialis derogat legi generali*, vagy pedig a *lex posterior derogat legi priori* elvét kell-e alkalmazni).

dogmatikai kategóriák, vagyis (a jogász szakma által használt) nyelvi elemek, így ezek is a jogi szakmai/dogmatikai nyelvtani értelmezés részét képezik. A jogszabályi jogelvek közé soroljuk nemcsak azokat a jogelveket, amelyek mint *generálklauzulák* kifejezetten egy adott jogszabály értelmezése során bírnak jelentőséggel, hanem azokat is, amelyek egyszerre jelentik a konkrét törvényre (esetleg rendeletre) irányadó elveket és a törvény által felölelt valamely komplett jogág átfogó elveit is.¹⁴ Ezzel szemben léteznek olyan jogelvek, amelyek mint jogi értékek kívül állnak egyes törvények vagy rendeletek szövegén, amelyeket tehát anélkül fogadunk el vagy egy jogágra, vagy az egész jogrendszerre nézve irányadónak, hogy azok explicit jogszabályi kifejtést kapnának;¹⁵ ezek értelemszerűen nem részei (mert nem lehetnek részei) a jogszabályi nyelvi szövegeknek, így nem is sorolhatók be a dogmatikai értelmezés körébe, az ezekre való hivatkozás, a jogértelmezési problémák ezek alapján való eldöntése (mint az *általános jogelvek fényében történő jogértelmezés*) tehát önálló interpretációs módszernek minősül.

Önálló értelmezési módszer a *bírói jog szerinti értelmezés* is. Az ún. „bírói jog” három összetevőt foglal magába: az *eseti bírói döntéseket* (ezeket nevezte MacCormick és Summers, valamint Pokol Béla is „precedenseknek”);¹⁶ a hasonló jellegű szituációkat hasonló módon eldöntő eseti bírói döntések (a magyar jogban tipikusan a BH-k) tömegéből kialakuló ún. *bírói vagy ítélkezési gyakorlatot*; valamint az írott jogi normák általános jellegű és *pro futuro* értelmezését tartalmazó, a bíróságokra kötelező vagy kvázi kötelező ún. *absztrakt bírói normákat*.¹⁷ A későbbi bírói döntések értelmezési alapjaként azonban nemcsak a korábbi bírói jog valamely (vagy akár mindegyik) eleme, hanem más jogalkalmazó szervek interpretációs tevékenységének eredménye is felhasználható. Ezért a bírói jog szerinti értelmezés mellett önálló értelmezési módszerként kell megkülönböztetni az *egyéb jogalkalmazói jogértelmezést* is, mely lehet egyrészt a *közigazgatási szervek elvi jellegű határozatai szerinti jogértelmezés* (ilyen lehet a magyar jogban például egy APEH- /ma már: NAV-/ iránymutatás vagy a Gazdasági Versenyhivatal versenytanácsi határozata); másrészt az *egyéb belföldi jogalkalmazó szervek jogalkalmazó aktusai szerinti jogértelmezés*¹⁸ (Magyarországon például az alapvető jogok biztosa /2012. január 1-je előtt bármely országgyűlési biztos/ állásfoglalása); harmadrészt pedig az *ítélkező fórum államára (annak jogalkalmazó szerveire és/vagy állampolgáira és egyéb jogalanyaira) is kiterjedő szervi hatállyal bíró nemzetközi bírósági vagy egyéb jogalkalmazó szervek ítélkezési vagy döntési gyakorlata, illetve eseti döntései vagy ítéletei alapján történő jogértelmezés*.¹⁹ ²⁰ Az „egyéb jogalkalmazói

¹⁴ Az előbbire példa lehet a fogyasztóvédelmi törvényben található termékbiztonságosság elve, az utóbbira pedig a büntető eljárásjogi vádhoz kötöttség, avagy a polgári jogi szerződési szabadság vagy a rendeltetésszerű joggyakorlás elve.

¹⁵ Ilyen például a magyar jogrendszerben is jól ismert, de kifejezetten semmilyen jogszabályban le nem írt elv, miszerint „a jog nem tudása nem mentesít a felelősség alól”, vagy az, hogy „amit a jog kifejezetten nem tilt, azt szabad” (amely utóbbi a jogbiztonság és jogállamiság egyik legfontosabb garanciája is egyben); de ilyen a bírói eljárásokra irányadó bírói döntési kötelezettség vagy az ún. „fegyveregyenlőség elve” is.

¹⁶ A magunk részéről a továbbiakban a „precedens” szó használatát mellőzzük, mivel az kifejezetten a *common law* jogrendszerekre jellemző, jogi normaként funkcionáló bírói ítélet képzetét kelti fel, és ehelyett – a mind a kontinentális, mind a *common law* jogrendszerekben hozott egyedi ítéletekre alkalmazható fogalomként – az „eseti bírói döntés” kifejezést fogjuk használni.

¹⁷ A magyar jogban ilyennek tekinthető az irányelv, az elvi döntés, a kollégiumi állásfoglalás, a jogegységi határozat, a kollégiumi vélemény és az (egyébként az eseti bírói döntések és az absztrakt bírói normák határterületén mozgó) elvi bírósági határozat, 2012. január 1-je óta pedig a – szintén átmenetet jelentő – elvi bírósági döntés is.

¹⁸ Az „egyéb” szó arra utal, hogy ezen (belföldi) szervek sem közigazgatási hatóságoknak, sem bíróságoknak nem minősülnek. (Az alkotmánybírósági jogértelmezés mint *de facto* /negatív/ jogalkotó hatáskörrel rendelkező speciális bírói fórum általi jogi interpretációs tevékenység – mint majd látni is fogjuk – értelemszerűen úgyszintén nem tartozik ide.)

¹⁹ Ide Magyarországot tekintve tipikusan az Emberi Jogok Európai Bírósága (ismertebb nevén a Strasbourg-i Bíróság) gyakorlata vagy ítéletei, illetve az Európai Közösségek Bírósága döntései tartoznak. (Ez utóbbi ítéletei

jogértelmezés” ez utóbbi alfajához közeli módszer a *nemzetközi egyezmények szerinti értelmezés*. Jelentősége csak a belső jog valamely normája révén becikkelyezett nemzetközi egyezményeknek van, de természetesen elviekben nem kizárt egy olyan szerződésre való hivatkozás sem (mintafelmutató jelleggel), amely nem képezi részét a belső jognak.

Szintén önálló, és rendkívül fontos értelmezési módszer a *logikai értelmezés*; ennek során fontosabb szövegértelmezési logikai maximákat (*argumentum a minori ad maius*; *argumentum a maiori ad minus*; *argumentum ad absurdum*; *argumentum a contrario*; *argumentum a simili*),²¹ kivételes esetben más logikai érveket (mint amilyen például az *argumentum ad absurdum* egy speciális fajtájának is tekinthető „*implied powers*” /bennfoglalt hatáskör/ elve,²² vagy az *eiusdem generis*²³ szabálya) használja fel a jogalkalmazó annak megállapítására, hogy a szó szerinti mivoltában megtévesztő vagy homályos jogi norma valódi jelentését feltárja. Kiemelést érdemel e formulák közül az *argumentum a simili* (vagy *argumentum a pari ratione*)²⁴ érve, mely mint a hasonlóból való következtetés összefoglaló kategóriája az annak részét képező analogikus érvelést (*argumentum per analogiam*) is magában foglalja.²⁵ Ennek következtében az analógia alapján való értelmezést (amely valójában nem is értelmezés, hanem *jogalkotás*) mi nem is tekintjük külön interpretációs módszernek, hanem azt mint az *a simili* érvelés részét fogjuk fel.²⁶ Úgyszintén önálló módszernek tekintjük továbbá a *jogtudományi-jogirodalmi értelmezést*, mely (a konkrét dogmatikai /azaz jogi szakmai nyelvtani/ értelmezéssel ellentétben) valamilyen konkrét jogtudományi munka alapján dönti el a felmerülő értelmezési problémát, ideértve nemcsak a jogtudományi monográfiákat, tankönyveket, tanulmányokat, cikkeket stb., hanem a kommentárokat, továbbá a pozitív jognak nem minősülő, már hatályukat veszített korábbi, hasonló tárgykört szabályozó jogi normákat és még hatályba nem lépett (vagy már soha hatályba nem lépő egykori) jogszabály-tervezeteket is. A „jogdogmatika” és a „jogtudomány” (helyesebben inkább: jogirodalom) közötti elvi különbség alapja – felfogásunk szerint – az, hogy a jogdogmatika a létező (normatíve érvényes és szociológiailag érvényesülő) jog (jogi normák) rendszerezésének, fogalmi pontosításának, disztinkcióképzésének az *eredményeit*, a jogászság egésze által elfogadott megoldásait tartalmazza, azaz a jog *de lege lata* vizsgálatát nyújtja; a jogtudomány (pontosabban az egyes tételes jogok /tehát például a polgári jog, a büntetőjog, a munkajog stb./ tudománya) ellenben a jogi normák jelentése, elhatárolása stb.

mint a magyar jogrendszerben közvetlenül alkalmazandó ítéleteket hozó szerv döntései besorolhatóak lennének a „bírói jog szerinti értelmezés” körébe is; ennek a klasszifikációs választásnak azonban sem elvi, sem gyakorlati jelentősége nincs.)

²⁰ A nemzetközi bírói fórumok ítéleteire való hivatkozás tulajdonképpen határterület a bírói jog szerinti és a nemzetközi egyezmények szerinti értelmezés között.

²¹ Az ún. „lerontó formulákat” – mint arról szó volt – nem a logikai, hanem a (tágabb értelemben vett) kontextuális, vagyis végső soron a jogi szakmai/dogmatikai nyelvtani értelmezés körébe soroltuk. (Ezzel ellentétben például Pokol Béla azokat a joglogikai maximák közé sorolta. /Vö.: Pokol: A jogértelmezés alapjai, 644-645. o./)

²² Eszerint ha egy jogszabály egy adott szerv feladatává tesz valamit, akkor az adott szervet az ehhez szükséges hatáskörrel is felruházottnak kell tekinteni, akkor is, ha erről sem a szerv illetén feladatát szabályozó norma, sem a jogrendszer részét képező más norma kifejezetten nem rendelkezik.

²³ Eszerint exemplifikatív felsorolás esetében a jogi norma tárgyi hatálya alá tartozó esetek köre a felsorolásban tételesen szereplő tényállási elemeken túl nem bármilyen tényállási elemmel, hanem csak olyanokkal bővíthető, amelyek releváns jellemzőikben hasonlóak a megnevezett tényállási elemekhez. (E – kontextuális jelleggel is bíró – logikai formulához lásd például: Pokol Béla: A jog szövegrétegének határai a jogértelmezésben, 137. o. In: Jogtudományi Közlöny, 2014/3. szám, 128-141. o.)

²⁴ További, hosszabb megnevezései ugyanennek a maximának: *argumentum a simili ad simile*, illetve *argumentum a similibus ad similia*.

²⁵ Ezt a nézetet nem mindenki osztja, de például ezen a véleményen van a formális jogi logika talán legnagyobb hatású kortárs híve, Georges Kalinowski is. (Vö.: Szabó Miklós: Trivium. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 205. o.)

²⁶ Szabó Miklós például maga is az *a simili* érvelést mint a *per analogiam* érvelés „alapvetését” fogja fel. (Vö.: Szabó Miklós: A jogdogmatika előkérdéseiről. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999, 171. o.)

fejlesztésének – a jobb, helyesebb, adekvátabb gyakorlati alkalmazhatóság érdekében történő – lehetséges megoldásait, a jogászság egésze által még el nem fogadott, de elfogadásra igényt tartó *de lege ferenda* javaslatát tartalmazza.²⁷

Fontos értelmezési módszer a rokon technikáknak tekinthető két metódus, a teleologikus és a történeti értelmezés is. A *teleologikus jogértelmezés* során a bíró a jogszabály objektív célján, társadalmi rendeltetésén alapuló jelentését tárja fel, amihez leggyakrabban a törvény címét, preambulumát vagy a törvény szövegében benne rejlő azon társadalmi funkciót veszi alapul, amelyet a jogszabály betölteni hivatott; míg a *történeti értelmezés* révén azt kísérli meg megállapítani, hogy mi volt a jogalkotó szubjektív akarata, a törvényhozó belső szándéka az adott jogi normával. Ez utóbbi esetben hivatkozhat a jogszabály miniszteri indoklására, a törvény-előkészítési anyagokra (*travaux préparatoires*, *Materialen*, *legislative history*), vagy minden külsődleges forrás megidézése nélkül általánosságban a „törvényhozó szándékára”, a „jogalkotó [’nyilvánvaló’ vagy ’feltehető’] akaratára”, a jogszabály vagy a jogi rendelkezés keletkezéstörténetére stb.²⁸

Külön interpretációs metódusként fogható fel az *alkotmányos alapjogok, alapelvek, alapértékek, alkotmánybírószági határozatok alapján történő jogértelmezés* (a továbbiakban egyszerűen csak „alapjogi értelmezés” vagy „alkotmányos értelmezés”), melynek során (ha az adott jogrendszerben ilyen van) az Alkotmányban megtalálható alkotmányos jogokat, az azokból levezethető alapelveket, illetve az alkotmánybírószág (vagy egyéb, alapjogi absztrakt normakontrollra feljogosított szerv) által megfogalmazott alkotmányos alapértékeket, továbbá egyes konkrét alkotmánybírószági határozatok (egyéb, az alkotmányos alapjogok és alapelvek betartásán örökös szervek által hozott döntések) konkrét rendelkezéseit hívjuk fel egy jogszabályszoveg „valódi”, gyakran a szó szerinti értelemtől eltérő jelentésének megállapítására. Ez utóbbi módszer (hasonlóan a nemzetközi egyezmények szerinti, az általános jogelvek fényében történő, a történeti és részben a teleologikus értelmezéshez) a jogi normaproponíciót egyértelműen a szöveghez képest külsődleges források alapján szemléli, annak valódi értelmét extern források felhasználásával állapítja meg, csakúgy, mint az utolsóként említendő két további módszer, nevezetesen az összehasonlító jogi és a szubsztantív értelmezés.

Az *összehasonlító jogi értelmezés* egy rendkívül diffúz érv, melybe elviekben beletartozik a más országok jogszabályaira való általános hivatkozás, általában a nemzetközi jogi gyakorlatra vagy (az Európai Unió, illetve az Európa Tanács tagállamai vonatkozásában) az „európai jogi gyakorlatra”²⁹ (esetleg ezen belül más konkrét államok vagy a „demokratikus

²⁷ Így például jelenleg az alkotmányjogi *dogmatika* körébe tartozik az a felfogás, hogy a „feles” és a sarkalatos („kiskétharmados”) törvények a jogforrási hierarchia azonos szintjén állnak, így a kettő közötti esetleges tartalmi ellentmondás nem oldható fel a *lex superiori* elv alkalmazásával automatikusan a sarkalatos törvény javára (ezt erősíti meg az Alkotmánybírószág több évtizedes és jelenleg is vallott felfogása, amelynek egyik eklatáns példája éppen az, hogy az AB a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény – a megsemmisítés időpontjában még nem hatályos – rendelkezésének és az akkori Polgár Törvénykönyv /1959. évi IV. törvény/ öröklési jogi rendelkezéseinek ellentmondásakor a sarkalatos családvédelmi törvényi szakaszt, nem pedig a feles Ptk.-beli rendelkezéseket semmisítette meg [vö.: 43/2012. (XII. 20.) AB határozat]); míg az alkotmányelméleti *jogirodalom* egyik – kisebbségi, az alkotmányjogászok döntő többsége és az alkotmányjogi joggyakorlat által el nem fogadott, de hívei részéről az elfogadásra igényt tartó, indokolt – álláspontja az, hogy e törvények között igenis van (kellene, hogy legyen) hierarchia (ezen álláspont – megfontolásra érdemes érvekkel alátámasztott – képviselőjére lásd pl.: Cserny Ákos – Téglási András: Jogrendszerünk egyes aktuális kérdései. Jogtudományi Közlöny, 2014/1. szám, 47-53. o.)

²⁸ Mindkét módszer esetében szükséges lehet (a törvény egyes részei, az előkészítő anyagok vagy a miniszteri indoklás mellett) azon „történelmi”, vagyis azon egykorú társadalmi, politikai, gazdasági vagy egyéb körülmények figyelembe vétele, amelyek az adott jogi norma adott tartalommal való meghozatalát indukálták.

²⁹ Ezen nem az Európai Unió elsődleges vagy másodlagos jogforrásait vagy az Európa Tanács keretében megalkotott nemzetközi egyezményeket mint konkrét normatív tartalmakat kell érteni, hanem a hivatkozott országok (például az EU vagy az ET tagállamai) jogában egységesen megjelenő közös jogi alapokat, jogi értékeket, ezen országok mindegyike vagy döntő többsége normatív aktusainak közös szempontjait. Ezért

országok” ítélkezési gyakorlatára, jogszokásaira) való utalás, de ide sorolandó a jogértelmező döntés igazolása során egy-egy konkrét külföldi jogrendszer valamely konkrét jogszabályának vagy egyedi jogi rendelkezésének (általában) illusztrációként való, más interpretációs érveket megerősítő jellegű megidézése is. A *szubsztantív értelmezés* esetében pedig a jogi norma „valódi”, kívánatos jelentéséhez (vagy nem kívánatos jelentése elvetéséhez) olyan érvek alapján jut el a jogalkalmazó, amelyek a társadalom értékhierarchiájában kitüntetett helyen álló, a társadalom egésze által egyöntetűen alapvetőnek tartott meghatározott értékek szolgálatát és érvényesítését vállalják fel. Ilyen értékek lehetnek bizonyos kardinális jellegű erkölcsi elvek, igazságossági szempontok, társadalompolitikai megfontolások; az egyenlőség eszméje (vagy annak valamely markáns és a társadalom egészében bevett felfogása); hasznossági kritériumok (például gazdaságossági szempontok); a közérdek érvényesítése (vagy pusztán a többség érdekeinek a képviselése); stb. Ezek az értékek tehát olyan értelmezési szempontokat jelentenek, amelyeket „végső esetben”, azaz akkor vehet (vagy ha nem is vehet, de vesz) igénybe a bíró, amikor a szöveg szó szerinti értelmének felhasználásával igazságtalan, méltánytalan, a közérkölcssel vagy a gazdasági racionalitással ellentétes eredményre vezető, a közérdeket sértő vagy hasonló defektusokkal terhelt döntést kellene hoznia (és nem *akar* ilyen hozni), továbbá az adott esetben más értelmezési módszerek sem jelentenek számára segítséget ahhoz, hogy ne *kelljen* ilyen (igazságtalan, méltánytalan stb.) ítéletet felvállalnia. Végül létezhetnek olyan *egyéb, jogrendszer-specifikus értelmezési* módszerek is, amelyek a fenti kategóriákba nem fértek bele; ezek olyan érvek, melyek praktikusán csak bizonyos jogrendszerek bírói gyakorlatában fordulhatnak elő. A magyar jog vonatkozásában a legfontosabb ilyen metódus a közösségi (európai uniós) jog (akár az elsődleges, akár a másodlagos jogforrások, illetve jogi aktusok) szerinti interpretáció;³⁰ más jogrendszerek vonatkozásában azonban más speciális, az előbbi kategóriákba be nem sorolható módszerek alkalmazása (például föderatív államokban a tagállamok jogi normáinak a különböző jellegű szövetségi joganyagok /alkotmány, törvények, bírói gyakorlat stb./ alapján történő értelmezése) is lehetséges.³¹

például „az európai jogi gyakorlat” mint hivatkozási alap semmivel sem rendelkezik konkrétabb normatív tartalommal (és nem tekinthető például az EU *joga* szerinti értelmezésnek), mint a „demokratikus jogrendszerek”, a „modern jogállamok”, vagy akár a „zsidó-keresztény kultúrkör országai” jogszabályaira, ítélkezési gyakorlatára vagy szokásaira való általános, jog-összehasonlító jellegű hivatkozás.

³⁰ Jelen tanulmányban abból indulunk ki, hogy a közösségi jog nem azonosítható a magyar jogalkotó szervek által létrehozott „belső joggal”. Ennek alapjaként lásd pl.: Jakab András: A magyar jogrendszer szerkezete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007, 228. o.; Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 248. o.

³¹ Természetesen az előbbieken bemutatott argumentációs fogások nem „tisztá” módszerek; ezek a gyakorlati érvelés során gyakran átfedik egymást, elhatárolásuk épp ezért mindig csak viszonylagos lehet. Így például a kontextuális értelmezés tágabb értelemben nem más, mint nyelvtani értelmezés, szűkebb értelemben (amikor egy adott rendelkezés értelmét az alapján próbáljuk meghatározni, hogy milyen célokat szolgáló, milyen rendeltetéssel bíró jogintézmények körében helyezte el azt a jogalkotó) viszont a teleologikus, kisebb részben a történeti értelmezéshez áll közel. Egy főszabály/kivétel konstrukció (vagy egy főszabály/kivétel/alkivétel konstrukció mint egy tétel negációjának negációja eredményeképpen a tétel alkalmazása), illetve a szubszidiaritás elvének alkalmazása logikai (utóbbi halmazlogikai) művelet *is*, de mivel tételes jogi rendelkezések egymással való összevetéséről van szó, ezért mi a – tág értelemben vett – kontextuális értelmezéshez soroljuk. Ugyanígy a logikai szabályok a nyelvi jelentéseken alapulnak, ezen belül pedig az *argumentum a simili* (és annak részeként az analógia) a hétköznapi józan észnek, a hétköznapi nyelvhasználatnak a betű szerinti, szigorú értelmet meghaladó alkalmazását jelenti; továbbá az *argumentum a simili* és az *argumentum a contrario* mindig kontextus-alapú, tehát részben a (tágabb értelemben vett) kontextuális, azaz a nyelvtani értelmezés része. Ezenkívül az *argumentum ad absurdum* mindig *valamihez képest* ad absurdum eredményt, illetve ezt az eredményt mindig valamihez képest *értékeljük* abszurdnak, ez a valami pedig vagy a jogalkotó „feltehető” vagy „nyilvánvaló” szándéka, vagy a jogszabály társadalmi rendeltetése, célja, vagy valamilyen szubsztantív érték. De maga a történeti és a teleologikus értelmezés sem határolható el mindig egzakt módon egymástól, ugyanis egyrészt a jogalkotó szándéka rendszerint objektíve megjelenik a szövegben, abszorbeálódva, feloldódva a jogszabály társadalmi rendeltetésének meghatározásában vagy

Táblázatszerűen összefoglalva, a dolgozatunk tárgyát jelentő jogszociológiai kutatás alapjául szolgáló metodológiai klasszifikáció a következő:

1. nyelvtani értelmezés:

1/A. hétköznapi (jelentés szerinti) értelmezés:

a) szemantikai értelmezés

b) szintaktikai értelmezés

1/B. jogi szakmai (dogmatikai) értelmezés:

a) egyszerű fogalmi dogmatikai értelmezés

b) kifejezetten jogszabályi/jogági jogelvi értelmezés

c) tág értelemben vett kontextuális értelmezés (ideértve az ún. „lerontó formulákat” is)

1/C. egyéb szakmai (jelentés szerinti) értelmezés

2. szűk értelemben vett kontextuális értelmezés

3. bírói jog (eseti döntések és/vagy ítélezési gyakorlat és/vagy absztrakt bírói normák) szerinti értelmezés

4. egyéb jogalkalmazói értelmezés:

4/A. közigazgatási szervek elvi jellegű határozatai szerinti értelmezés

4/B. egyéb belföldi jogalkalmazó szervek jogalkalmazó aktusai szerinti értelmezés

4/C. az ítélező fórum államára (annak jogalkalmazó szerveire és/vagy állampolgáira és egyéb jogalanyaira) is kiterjedő szervi hatállyal bíró nemzetközi bírósági vagy egyéb jogalkalmazó szervek ítélezési vagy döntési gyakorlata, illetve eseti döntései vagy ítéletei alapján történő értelmezés

5. logikai értelmezés:

5/A. argumentum a minori ad maius

5/B. argumentum a maiori ad minus

5/C. argumentum ad absurdum

5/D. argumentum a contrario

5/E. argumentum a simili

5/F. egyéb logikai maximák szerinti értelmezés

kinyilvánításában, másrészt a törvény szövegszerű célja, rendeltetése általában a jogalkotó szándékából mint forrásból származik. (E két módszer „terméketlen” szembeállításának rövid kritikáját a magyar szakirodalomban lásd például: Szabó Miklós: *Ars iuris: A jogdogmatika alapjai*. Bfbor Kiadó, Miskolc, 2005, 177-178. o.) Továbbá a (becikkelyezett, tehát belső joggá /is/ tett) nemzetközi egyezmények szerinti, illetve az EU-jog szerinti értelmezés is egyfajta kontextuális értelmezés, mivel a törvény, rendelet alkalmazását a (törvénnyel kihirdetett) nemzetközi egyezményrel, illetve a közvetlenül hatályos jognak minősülő EGK vagy EK rendelettel vagy más közvetlenül hatályos normákkal, illetve más, a belső jog által elfogadott EU-s jogi normákkal való összevetés alapján állapítjuk meg. Ezek külön értelmezési módszerként történő definiálását a tisztán belső jogi normák kontextus-alapú vizsgálatához képesti specialitásuk indokolja (így például az, hogy a nemzetközi jog, még ha be is cikkelyezték, nemcsak /sőt elsősorban nem/ belső jog, az EU-s jog pedig *sui generis* jog, tehát nem belső jog, még akkor sem, ha közvetlenül hatályos is). Ezenkívül az ítélező fórum államára is kiterjedő szervi hatállyal bíró nemzetközi bírósági vagy egyéb jogalkalmazó szervek ítélezési vagy döntési gyakorlata, illetve eseti döntései vagy ítéletei alapján történő jogértelmezés részét képezhetné a „rendes” bírói jog szerinti értelmezésnek is; az általános jogelvek fényében történő érvelés pedig alapját tekintve nem más, mint a jog egésze által befogadott meghatározott szubsztantív elvekre való hivatkozás. Mi mindazonáltal – elismerve az alternatív klasszifikáció lehetőségét is – az egyes kérdéses eseteket a fentiek szerint osztályoztuk, vállalva, hogy mások saját szubjektív értékelésük alapján a mi szubjektív értékelésünktől eltérő klasszifikációs megoldásokra juthatnak.

6. teleologikus (a jogszabály objektív célján, társadalmi rendeltetésén alapuló) értelmezés

7. történeti (a jogalkotó szubjektív szándékán, alkotáskori akaratán alapuló) értelmezés:

7/A. miniszteri indoklásra hivatkozó értelmezés

7/B. előkészítő anyagokra hivatkozó értelmezés

7/C. általánosságban a „törvényhozó szándékára”, a „jogalkotó akaratára” stb. hivatkozó értelmezés

7/D. a jogszabály, illetve a jogi rendelkezés keletkezéstörténetét alapul vevő egyéb értelmezés

8. jogtudományi-jogirodalmi értelmezés

9. alkotmányos alapjogok, alapelvek, alapértékek, alkotmánybírósági határozatok alapján történő értelmezés

10. nemzetközi egyezmények szerinti értelmezés

11. összehasonlító jogi értelmezés

12. általános jogelvek fényében történő értelmezés

13. szubsztantív (közvetlenül valamely bevett értékre hivatkozó) értelmezés

14. egyéb, jogrendszer-specifikus (pl. közösségi jog szerinti) értelmezés

Mi a következőkben csak a dogmatikai, a logikai és a jogirodalomra/jogtudományra alapozó érvekkel foglalkozunk.³²

Mielőtt azonban rátérnénk annak bemutatására, hogy e három értelmezési módszert és azok egyes fajtáit milyen gyakorisággal használják a bíróságok a jogi normaszöveg valódi jelentésének feltárása érdekében, tisztáznunk kell azt, hogy mit is értünk „értelmezés” alatt. Az „értelmezés” értelmezésének (metainterpretációs) problémája abban nyilvánul meg, hogy nem dönthető el objektív módon, mit is jelent egy szöveg jelentésének a megállapítása. Vannak, akik szerint egy szimbólum(rendszer) pusztán nyelvi detektálása már „megértést” és így „értelmezést” jelent; ebben az értelemben bárki, aki képes azon a nyelven olvasni, amelyen a kérdéses szöveg íródott, képes (valamilyen) jelentést is tulajdonítani a szövegnek, és ha ezt teszi, akkor már értelmezést végez. Kétségtelen, hogy ahhoz, hogy valaki megértsen egy szöveget, ismernie kell azt a nyelvet (szimbólumrendszert), amelyen az íródott (amellyel a szövegben használt fogalmakat és nyelvi kifejezőeszközöket jelölték), ám az „értelmezés” ezen (reménytelenül tág) fogalmával a jogalkalmazás vizsgálata során nem sokat tudunk kezdeni. Ha értelmezésnek tekintenénk azt a tevékenységet, amely során a magyar nyelvet ismerő bíró felismeri a magyar nyelven íródott szavakat vagy mondatokat, akkor semmivel sem jutnánk közelebb a bírók által végzett speciális értelemfeltáró tevékenység valódi természetéhez. Ezért tehát a következőkben „értelmezés” alatt csak azt a kognitív jelentésmegállapító tevékenységet fogjuk érteni, amely egy egyébként homályos vagy első pillantásra nem egyértelmű (vitatható) jelentésű szó, kifejezés, mondat vagy szöveg megvilágosító célú magyarázatát adja. Ez lehet egyszerű nyelvtani (a pusztán nyelvi jelenségek magyarázatán alapuló) értelmezés vagy ennél komplexebb, más forrásokat (is) felhasználó értelemfeltáró tevékenység; a lényeg, hogy az interpretáció eredményeként olyan plusz

³² A többi módszer alkalmazásának gyakoriságához lásd: Tóth J. Zoltán: A jogértelmezéshez használt módszerek a mai magyar felsőbbbírósági gyakorlatban. Magyar Jog, 2012/4. szám, 193-208. o.

információkkal gazdagodjunk az adott szó, kifejezés, mondat vagy szöveg jelentését illetően, amellyel az értelmezés megkezdése előtt még nem rendelkezünk.³³

Ami konkrétan a vizsgált módszerek hivatkozási gyakoriságát illeti, az egyértelműen megállapítható, hogy a legtipikusabbnak, a leggyakrabban alkalmazottnak az összes lehetséges értelmezési metódust figyelembe véve a nyelvtani értelmezés tekinthető. A nyelvtani érvek között a hétköznapi jelentés szerinti értelmezés és a jogi szakmai/dogmatikai értelmezés rendkívül nagy súllyal rendelkezik, körülbelül az ügyek harmadában történt az előbbire, illetve kétharmadában az utóbbira való hivatkozás; az egyéb szakma *terminus technicus*ainak, illetve a hétköznapi jelentéssel (is) rendelkező szavak speciális, nem jogi szakmai jelentésének a felhasználása azonban a jogértelmezés során kevésbé jellemző. A hétköznapi jelentés szerinti értelmezésnél a jogi normaszöveg által használt szavak, kifejezések, mondatok szemantikai értelmére való hivatkozás a meghatározó; ilyen típusú interpretáció 68 BH-ban (31,34%) fordult elő. Ezzel szemben szintaktikai, vagyis a nyelvi kapcsolóelemek jelentésére építő mondattani értelmezés³⁴ mindössze 7 BH-ban (3,23%) szerepelt (aminek valószínűleg az az oka, hogy a magyar nyelv szabályaival alapvetően mindenki tisztában van, ezért kevés olyan ügyvéd vagy peres fél van, aki még – például – a kapcsolóelemek jelentését is megpróbálja megkérdőjelezni).

Jogi szakmai (dogmatikai) értelmezés összesen 141 BH-ban (64,98%) fordult elő,³⁵ 79 bírósági határozatban (36,41%) egyszerű fogalmi dogmatikai értelmezés,³⁶ 18 BH-ban

³³ A nyelvtani értelmezésnél gyakori, hogy ez a plusz információ az elvileg szóba jöhető lehetséges jelentések körének leszűkítését jelenti, vagyis azt, hogy a szövegkörnyezet és az értelmezési szituáció sajátosságai figyelembe vételével a szavak stb. potenciális, a pusztán betű szerinti értelemről kiinduló jelentéseiből kiválasszuk azt az egyet (vagy néhányat), amelyet az adott szó stb. jelent (vagy amelyet biztosan nem jelent).

³⁴ Az ilyen értelmezés szükségessége mindig a jogalkotó hibájának tekinthető, elvileg ugyanis nem félreérthető szövegezéssel a mondattani homályosságok kiküszöbölhetőek lennének (míg a szemantikai homályosság kisebb vagy nagyobb foka elkerülhetetlen). A szintaxis szintjén megjelenő problémák természetesen nemcsak a bírói jogalkalmazásban csapódhatnak le; Vinnai Edina például 1990-ből egy olyan példát hoz fel, amikor az Alkotmánybíróságnak azt a nyelvtani kérdést kellett eldöntenie, vajon az akkori Btk. 217. §-a azon korábbi rendelkezése, miszerint „aki a Magyar Népköztársaság államhatárát engedély nélkül vagy meg nem engedett módon fegyveresen lépi át, büntetést követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”, hogyan értelmezendő. Úgy-e, hogy a „fegyveresen” kitétel (és ezáltal a büntetőjogi tilalom) csak a meg nem engedett módon való határátlépésre vonatkozik-e (míg az államhatár engedély nélküli átlépése nem fegyveresen is tiltott), vagy pedig úgy, hogy a büntethetőséghez mind az engedély nélküli, mind pedig a meg nem engedett módon való határátlépés esetén szükséges a fegyveres megvalósítás is. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az utóbbi a helyzet; ha a jogalkotó a szimpla engedély nélküli határátlépést is büntetni kívánta volna, akkor a „vagy” szó elé egy vesszőt tett volna, így választva el a „fegyveresen” szót mint „hátravetett jelzőt” az engedély nélküliségtől. (Vö.: Vinnai Edina: A magyar jogi nyelv kutatása, 35. o., 14. láb. In: Glossa Iuridica, 2014/1. szám, 29-48. o.)

³⁵ 2009-ből: BH 1, BH 2, BH 3, BH 4, BH 5, BH 8, BH 9, BH 13, BH 14, BH 15, BH 17, BH 18, BH 19, BH 20, BH 22, BH 23, BH 25, BH 28, BH 32, BH 34, BH 36, BH 38, BH 39, BH 40, BH 41, BH 43, BH 44, BH 45, BH 46, BH 47, BH 48, BH 49, BH 50, BH 51, BH 52, BH 53, BH 54, BH 55, BH 56, BH 57, BH 58, BH 60, BH 63, BH 64, BH 65, BH 66, BH 67, BH 69, BH 70, BH 71, BH 72, BH 73, BH 74, BH 75, BH 76, BH 77, BH 78, BH 80, BH 86, BH 89, BH 91, BH 92, BH 94; 2011-ből: BH 2, BH 3, BH 6, BH 7, BH 9, BH 12, BH 14, BH 15, BH 16, BH 17, BH 20, BH 22, BH 25, BH 27, BH 28, BH 30, BH 31, BH 32, BH 33, BH 34, BH 35, BH 38, BH 39, BH 40, BH 41, BH 45, BH 51, BH 52, BH 54, BH 55, BH 56, BH 57, BH 58, BH 60, BH 61, BH 62, BH 64, BH 66, BH 69, BH 70, BH 71, BH 72, BH 73, BH 75, BH 76, BH 78, BH 79, BH 81, BH 83, BH 85, BH 87, BH 88, BH 90, BH 91, BH 92, BH 93, BH 94, BH 97, BH 98, BH 100, BH 101, BH 102, BH 103, BH 104, BH 105, BH 106, BH 107, BH 109, BH 110, BH 111, BH 112, BH 113, BH 114, BH 115, BH 116, BH 117, BH 119, BH 122.

³⁶ A 2009. évi BH-k közül: BH 2, BH 5, BH 15, BH 17, BH 20, BH 22, BH 23, BH 28, BH 36, BH 38, BH 39, BH 40, BH 41, BH 45, BH 46, BH 47, BH 49, BH 51, BH 52, BH 53, BH 54, BH 55, BH 56, BH 57, BH 69, BH 71, BH 72, BH 73, BH 74, BH 75, BH 94; a 2011. éviéik közül pedig: BH 3, BH 7, BH 14, BH 15, BH 17, BH 20, BH 22, BH 25, BH 28, BH 30, BH 31, BH 32, BH 33, BH 35, BH 41, BH 45, BH 52, BH 54, BH 56, BH 57, BH 60, BH 61, BH 62, BH 64, BH 69, BH 70, BH 71, BH 75, BH 81, BH 84, BH 87, BH 91, BH 92, BH 93, BH

(8,29%) kifejezetten jogszabályi/jogági jogelvekre hivatkozó értelmezés,³⁷ 98 BH-ban (45,16%) pedig tág értelemben felfogott kontextuális értelmezés³⁸ formájában (és ez utóbbiak között 10 /4,61%/ „lerontó formulán” alapuló érvelés,³⁹ valamint 3 /1,38%/ alkotmánykonform jogszabály-értelmezés⁴⁰ volt). (Egyéb szakmák terminológiáját, illetve hétköznapi értelemmel is rendelkező szavak, kifejezések nem jogi szakmai jelentését felhasználó nyelvtani értelmezés ellenben mindössze négy esetben (1,84%) történt: a BH 1/2009.-ben a Szegedi Ítéltábla másodfokú fellebbviteli döntése során a „vagyon” közgazdasági-számviteli fogalmát használta fel a vagyonekobbzással érintett pénzüsszeg mértékének meghatározása céljából;⁴¹ a BH 60/2009.-ben a Legfelsőbb Bíróság munkavédelmi, illetve foglalkozás-egészségügyi,⁴² a BH 13/2011.-ben műszaki, a BH 39/2011.-ben pedig gazdasági szakmai értelmezést végzett.)

97, BH 100, BH 101, BH 102, BH 103, BH 104, BH 106, BH 107, BH 109, BH 110, BH 113, BH 114, BH 117, BH 122.

³⁷ Ezek a BH-k és a bennük a jogértelmezés során hivatkozott elvek a következők: 2009-ből: BH 4 (a KRESZ-ben foglalt általános balesetelhárítási kötelezettség), BH 45 („A Polgári Törvénykönyvnek a megtámadási határidővel kapcsolatos alapelve az, hogy az egyéves határidő akkor kezdődjék, amikor a fél a megtámadás lehetőségéről tudomást szerez, vagy a megtámadásra egyébként módja nyílik.”), BH 64 („általános adóelvek”), BH 69 („A jogállami büntetőjog és közelebbről a bűnösség (*nullum crimen sine culpa*) elve azt a kivételt nem tűrő követelményt támasztja a jogalkalmazóval szemben...”), BH 70 („Általános elv, hogy az elítélt a büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodása alatt feltételes szabadságon nem lehet.”), BH 73 (2 db: „a szerződéses szabadság polgári jogi alapelveinek megfelelően”, illetve „a jóhiszemű joggyakorlás követelményéből az következik, hogy...”), BH 76 („a tisztességes eljárás követelményei”), BH 92 (a „jóhiszemű és rendeltetészerű joggyakorlás” a választási eljárásban); 2011-ből pedig a BH 6 (az „óvatosság elve” mint a számviteli törvény /2000. évi C. tv. 3., 15. és 108. §/, illetve ennek alapján mint a számviteli jog alapelve), BH 27, BH 28 (3 különböző jogelv vonatkozásában is /pl. jogorvoslathoz való jog, hatáskörrelvonás tilalma/), BH 30 (*in dubio pro reo*), BH 55, BH 57 (a jó gazda gondosságának polgári jogi maximája), BH 62, BH 104, BH 107, BH 122 (Inytv. „okirati elve”).

³⁸ 2009-ben: BH 1, BH 3, BH 4, BH 5, BH 8, BH 9, BH 13, BH 14, BH 15, BH 17, BH 18, BH 19, BH 20, BH 22, BH 23, BH 25, BH 32, BH 34, BH 36, BH 38, BH 43, BH 44, BH 45, BH 46, BH 48, BH 49, BH 50, BH 53, BH 55, BH 56, BH 58, BH 60, BH 63, BH 65, BH 66, BH 67, BH 70, BH 73, BH 74, BH 76, BH 77, BH 78, BH 80, BH 89 (törvény és EK-irányelv között), BH 91; 2011-ben: BH 2, BH 7, BH 9, BH 12, BH 15, BH 16, BH 27, BH 28, BH 30, BH 32, BH 34, BH 38, BH 39, BH 40, BH 42, BH 44, BH 48, BH 51, BH 54, BH 55, BH 58, BH 62, BH 66, BH 67, BH 69, BH 70, BH 71, BH 72, BH 73, BH 75, BH 76, BH 78, BH 79, BH 83, BH 84, BH 85, BH 87, BH 88, BH 90, BH 94, BH 98, BH 102, BH 104, BH 105, BH 109, BH 111, BH 112, BH 115, BH 116, BH 117, BH 119, BH 121 (kizárólag EU-s jogi normák között, azaz egy EGK rendelet adott normájának értelmezése egy EK rendelet fényében), BH 122.

³⁹ Ezek közül 7 BH, nevezetesen a 2009. évi BH 19 és BH 86, illetve a 2011. évi BH 16, BH 42, BH 44, BH 87 és BH 109 a *lex specialis derogat legi generali* maximájára hivatkozott (a legutolsó kivétellel anélkül, hogy magát az elvet explikálta volna), míg a BH 54/2011. a *lex posterior derogat legi priori* elvével operált, a BH 76/2009. esetében viszont nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy pontosan melyik formula alapján is döntött a bíróság (ez lehetett a *lex specialis* elve, de lehetett a *lex superior derogat legi inferiori* maximája, vagy ezek valamilyen kevert alkalmazása is, e BH-ban ugyanis a Be. és egy nemzetközi egyezményt kihirdető törvény rendelkezései részletszabályainak megállapításáról szóló igazságügyi miniszteri rendelet kollíziójának feloldásáról van szó az IM rendelet javára). Végül a BH 62/2011.-ben egy speciális értelmezésre került sor, melynek során az LB a *lex superior* és a *lex specialis* elvei közötti összeütközést rendezte, mégpedig akként, hogy a *lex superior* elve megelőzi a *lex specialis* elvének alkalmazását, vagyis ha egy magasabb szintű szabály általános megfogalmazású rendelkezést tartalmaz, akkor az alacsonyabb jogforrási szinten álló, ám speciális szabály nem rontja le a jogforrási hierarchiában magasabb szinten levő, ám generális jellegű szabályt, azaz ilyenkor a magasabb szintűnek van elsőbbsége, annak ellenére, hogy azzal szemben van különös szabály is.

⁴⁰ BH 15/2011., BH 104/2011., BH 105/2011.

⁴¹ Az ítélet indokolása szerint „a kábítószerrel visszaélés elkövetőjével szemben a vagyonekobbzás nem korlátozható az értékesítésből származó nyereségre” (hanem azt a teljes bevétel alapján kell megállapítani – T.J.Z.). „A vagyonekobbzást ugyanis nem a bűncselekménnyel elért *haszonra* [bevétel mínusz költségek – T.J.Z.], hanem az abból eredő *vagyonra* kell a törvény kötelező rendelkezésénél fogva elrendelni.” (Kiemelések tőlem – T.J.Z.)

⁴² „... a Kjt. 72. § (1) bekezdésében és az 57. § (6) bekezdésében szabályozott juttatások feltételei értelmezését illetően az azonos alapok és célok alapján a munkavédelmi követelményeknek megfelelő fogalom-tartalom

A nyelvtani értelmezés ilyenén belső arányai nem meglepőek: eléggé nyilvánvaló, hogy egy *jogi* normákat értelmező szerv elsősorban a szavak, kifejezések *jogi* jelentéséből fog kiindulni. Mivel az egyes jogi rendelkezések ritkán állnak „önmagukban”, ezért azok értelmének más jogi rendelkezésekkel való összevetése, kontrasztolása az esetek jelentős részében nélkülözhetetlen; a tág értelemben felfogott kontextuális interpretáció közel 50 %-os aránya ennek a ténynek tulajdonítható. Mindazonáltal van számos olyan jogi kifejezés, amelynek strikt szakmai (jogi fogalmi, azaz dogmatikai) jelentése van; ezeket a kifejezéseket e strikt jogi szakmai jelentés fényében kell alkalmazni, amely a vizsgált időszakban a magyar felsőbb bíróságok (elsősorban a Legfelsőbb Bíróság, a mai Kúria) gyakorlatában az esetek közel harmadában előfordult. A jogelvek ehhez képest kiegészítő szerepet töltenek be, mivel általában csak akkor hívják fel őket, ha egyértelmű jogi szakmai értelem nincs, vagy – ritkábban – akkor, ha az a konkrét esetben oly mértékben ellentmond(ani látszik) valamely jogszabályi vagy jogági jogelvnek, hogy a bevett jogi fogalmi jelentés alapján való döntés a jogelv létezését vonná kétségbe. A jogi szakmai jelentés mellett azonban az értelmezés során természetesen nem nélkülözhető a szavak hétköznapi jelentésének alapul vétele sem. Ennek az az oka, hogy a jogszabálysövegek is a nyelv részei, így a jogszabályoknak a szakmai jelentéssel is, vagy csak azzal bírójogi kifejezések mellett nyilvánvalóan tartalmazniuk kell olyan szavakat is (sőt, többségében szükségszerűen ilyeneket kell tartalmazniuk), amelyeknek nincs specifikus jogi jelentésük. Ezeknek a szavaknak, kifejezéseknek ráadásul nagyobb a szemantikai határozatlanságuk, ezért szintén viszonylag gyakran előfordul, hogy egy jogi normában található nem jogi szakszó köznapi értelmezését kell elvégezni; mi az elemzett BH-k nagyjából egyharmadában találtunk ilyeneket. Ehhez képest a nem jogi *szakmai* jelentés alapján való értelmezésre csak ritkán kerül sor, általában (de persze, mint láttuk, nem kizárólagosan) akkor, ha a jogi norma vagy a jogi rendelkezés tárgya valamilyen specifikus (de nem jogi) foglalkozáshoz kötődő életviszony. A jogin kívüli egyéb szakmai jelentés szerinti interpretáció nem egészen két százalékos aránya ezt felmérésünkben is jól tükrözi.

A logikai értelmezés a nyelvtanéhoz képest egy különös érvelési mód, melynek jellemzője, hogy leginkább célzatosan, mégpedig akkor alkalmazzuk, ha a szöveg egyértelmű szó (vagy inkább betű) szerinti jelentésével *szemben* álló (genezisének tekintve pusztán intuitíve helyesnek *érzett*) értelmezési eredményre szeretnénk eljutni. Emiatt a formális logika igénybe vétele rendszerint a hétköznapi józan ésszel is „kiokoskodható”, ésszerű megoldást szolgálja (ebben az értelemben tehát a formális logika maximái mint az emberi racionalitás egyetemes törvényszerűségei, valamint a józan emberi gondolkodás szempontjai tulajdonképpen egybeesnek). A logikai értelmezés további (bár nem kizárólag erre a módszerre jellemző) sajátossága, hogy annak alkalmazása gyakran nem explicált; a logikai érveket tehát a bíróságok⁴³ legtöbbször úgy használják fel, hogy nem hivatkozzák meg kifejezetten azt a formulát, amelyet a szöveg értelmezéséhez segítségül hívtak. Akár meghivatkozzák azonban, akár nem, a logikai maximák kiemelkedő jelentőséggel bírnak a jogszolgáltatásban, nem is elsősorban prevalenciájukat, sokkal inkább érveik *súlyát* tekintve. A formális logika ugyanis azon kevés dolog egyike, melynek szabályai sem meg nem kérdőjelezhetők, sem meg nem cáfolhatók, melyek tehát objektívek (már ha egyértelműen megállapíthatók alkalmazási feltételeik)⁴⁴ és generális jellegűek, mindenkor és mindenhol (minden jogrendszerben és

vehető figyelembe. Valamely anyagi jogszabály ugyanis nem választható el az aktuálisan korszerű, és más anyagi jogszabályokkal összhangban álló speciális szakmai tartalomtól, amelyet az értelmezésnek tükröznie kell.”

⁴³ Ez természetesen nemcsak a bírósági jogalkalmazásra, hanem bármilyen tárgykörben végzett érvelésre jellemző.

⁴⁴ Természetesen ha ezen alkalmazási feltételek megvalósulása nem egyértelmű, mert például azok megállapításához az adott szituáció jellegének előzetes értékelésére van szükség, akkor a logikai formulák sem lehetnek segítségünkre abban, hogy objektív módon megállapíthassuk, hogy a kérdéses szöveg mit (vagy sokszor inkább: mit /biztosan/ nem) jelent.

időtől függetlenül) érvényesek.⁴⁵ Éppen ezért azokban az esetekben, melyekben alappal hivatkoznak rájuk, tipikusan az értelmezési dilemma mikénti feloldásának *erős érveit* jelentik. Így van ez az általunk talált, logikai formulák szerinti jogértelmező döntések esetében is.

⁴⁵ Ez azonban nem jelenti (nem jelentheti) azt, hogy a logika minden „nehéz esetre” képes megoldást adni, sőt az is előfordulhat, hogy éppen ellenkezőleg, egyszerre nem is egy, hanem több, nagyjából egyformán plauzibilis megoldást ad, amelyek közül objektív módon nem lehet választani. Az ilyen megoldási irányokat, elveket, útmutatásokat nevezi von Wright „meta-normáknak” (Wright, Georg Henrik von: *Létezik normallogika?*, 124. o., in: Bódi Máttyás – Szabó Miklós /szerk./: *Logikai olvasókönyv joghallgatók számára*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1996, 111-153. o.). Ezeknek a „meta-normáknak” az a funkciójuk, hogy segítsék a jogalkalmazást, és a tételes normaszöveg által homályos módon, ellentmondásosan vagy egyáltalán nem szabályozott kérdéseket eldönthetővé tegyék, így szolgálva a jogbiztonságot és a kiszámítható jogszolgáltatást. Vannak azonban esetek, amikor elvileg több ilyen „meta-norma” is alkalmazható. Így például az *a contrario* és az *a simili* joglogikai érvei ugyanazon jogértelmezési dilemma eldöntése során egymásnak ellentmondó konklúzióra vezethetnek, de a *lex superior*, a *lex specialis* és a *lex posterior* (nem elsősorban logikai, mint inkább kontextus alapú) ítélkezési hüvelykujjszabályai is más-más megoldást javasolnak egy olyan helyzetben, amikor valamilyen szempontból ezek közül több is igénybe vehető lehet. Ahhoz tehát, hogy a jogházakból és a tételes jog ellentmondásaiból származó bizonytalanságokat csökkenthessük (ideális, de a gyakorlatban a maga elvi tisztaságában meglehetősen ritkán előforduló esetben kiküszöbölhessük), szükségünk van a több, elvileg alkalmazható „meta-norma” közötti választást meghatározó szabályra is, vagyis szükségünk van egy „meta-meta-normára”, amely megmondja, hogy a több „meta-norma” közül mikor melyiket kell a bírónak segítségül hívnia. Ez a vezérfonal azonban a végtelenbe tart, hiszen a „meta-meta-normák” is konfliktusba kerülhetnek egymással, aminek a feloldásához egy „meta-meta-meta-normára” lenne szükségünk, és így tovább. Ebből a *regressus ad infinitum*ból csak úgy tudunk kitérni, ha elismerjük, hogy a jog elvileg sem lehet tökéletesen objektív és abszolút módon kiszámítható, vagyis szükségképpen kell, hogy legyenek olyan esetek, amikor nem tudható, hogy az adott szituációra melyik (tételes) norma alkalmazandó. A jogban létezik egy bizonytalansági tényező, amit semmilyen jogértelmezés nem tud *teljesen* megszüntetni, így a jogalkalmazói ítélet helyessége is csak valószínűségi alapú lehet. A jogértelmezés (amely a jogalkalmazás előfeltétele) legalább a „nehéz esetekben” (amelyek a legrészletesebb rendelkezéseket tartalmazó jogrendszerekben is óhatatlanul felmerülnek) valamilyen mértékben értékvalasztáson alapul, ami elkerülhetetlenül szubjektivitást visz be az ítélkezésbe, ennek következtében pedig a döntés is egy bizonyos mértékben önkényes lesz. Ezt az „önkényt” a jogban korlátok közé lehet szorítani, de teljesen kiküszöbölni nem lehet. Ismeretes például, hogy a két joglogikai formula, az *argumentum a contrario* és az *argumentum a simili* felhasználása egymással ellentétes következtetések levonását teszi lehetővé, attól függően, hogy a jogesetre, az adott jogértelmezési probléma megoldására egyformán illő két maxima közül melyiket alkalmazzuk. Ennek tiszta példája a vizsgált döntések közül a BH 57/2009., amikor is arról kellett a bíróság(ok)nak döntenie, hogy a választottbírói törvényben (Vbt.) a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti (a fővárosi/megyei bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozó) eljárásban a Vbt. 55. § (1) és (3) bekezdésében felsorolt érvénytelenségi okok esetében nyitva álló 60 napos jogvesztő határidő irányadó-e az 55. § (2) bekezdésben felsorolt érvénytelenségi okokból indított eljárásokra is (noha ez utóbbi bekezdésben az ott írt okokból indított érvénytelenítési eljárásra rendelkezésre álló határidő nem volt meghatározva). A jogerős ítéletet egyfokú eljárásban meghozó Fővárosi Bíróság véleménye szerint „a felperes a keresetindítással határidőben lépett fel, továbbá megjelölt olyan abszolút érvénytelenítési okot is [Vbt. 55.§ (2) bekezdésének b) pontja], amire a jogvesztő keresetindítási határidő nem vonatkozik.”⁴⁵ Tehát az elsőfokú bíróság szerint a (2) bekezdésben szabályozott érvénytelenségi okok miatt indított eljárásra az (1) bekezdésben írt 60 napos jogvesztő határidő nem alkalmazható. Ez nem más, mint az *argumentum a contrario* szerinti logikai normaszöveg-értelmezés; vagyis az elsőfokú bíróság véleménye szerint mivel a (2) bekezdésben található felsorolás más, külön taxáció, mint ami az (1) bekezdésben található, ebből következően direkte nem az (1) bekezdésre irányadó szabályt akarta a jogalkotó alkalmazni rendelni (ha ugyanis azt akarta volna, akkor arra kifejezetten utal vagy ott megismétli azt). A jogerős elsőfokú ítélettel szembeni felülvizsgálati eljárásban viszont a Legfelsőbb Bíróság ezzel ellentétes következtetésre jutott: szerinte „...alapvetően téves a jogerős ítéletnek az a megállapítása, hogy a Vbt. 55. § (2) bekezdésének b) pontjában írt érvénytelenítési okra nem vonatkozik az 55. § (1) és (3) bekezdése szerinti jogvesztő határidő. Önmagában abból a körülményből, hogy ez az érvénytelenségi ok egy külön bekezdésben szerepel, nem következik, hogy rá nem vonatkozik az érvénytelenítési per megindítására megszabott határidő. Következik ez a (2) bekezdésnek abból a megfogalmazásából, hogy a >>választottbírói ítélet érvénytelenítése arra hivatkozással is kérhető ...<<, itt az is kitétel nyilvánvalóan arra utal, hogy az 55. § egyéb rendelkezései is alkalmazásra kell, hogy kerüljenek.” Ez viszont az *argumentum a simili*n alapuló logikai érvelés, mely éppen ellentétes eredményre vezet, mint a hasonlóan megindokolható és védhető elsőfokú bíróság általi értelmezés. Mindebből jól látszik, hogy koránt sem önmagától értetődő az egyik vagy a másik értelmezési mód preferálása és az azon alapuló döntés. Az pedig, hogy az adott bíróság a több, számára rendelkezésre álló (és egymástól eltérő ítéletek meghozatalát lehetővé

Logikai maximára hivatkozó értelmezés az általunk vizsgált mintában 37 BH-ban (17,05%) fordult elő, mégpedig összesen 44-szer.⁴⁶ Ez a 44 előfordulás az öt, a joggyakorlat számára relevanciával bíró joglogikai formula között a következőképpen oszlik meg. *Argumentum a minori ad maius*, vagyis a kevesebbről a többre való következtetés⁴⁷ egyetlen esetben (0,46%) történt: a BH 62/2009.-ben a Legfelsőbb Bíróság (a másodfokú bíróság jogerős ítéletének indoklásában foglaltakat elfogadva) kimondta, hogy ha a törvény egy adott jogviszony (jelen esetben a polgármesteri foglalkoztatási jogviszony, illetve a polgármesteri kinevezés) közös megegyezéssel történő módosítását sem teszi lehetővé, akkor ugyanez a jogviszony egyoldalú intézkedéssel még kevésbé módosítható. Az *argumentum a maiori ad minus*, azaz a többről a kevesebbre való következtetés⁴⁸ érvére is csupán két alkalommal (0,92%) hivatkozott a Legfelsőbb Bíróság: egyrészt a BH 5/2009.-ben (ez volt a kettő közül az egyik olyan eset, amikor a használt joglogikai formulát kifejezetten nevében is nevezte az LB),⁴⁹ másrészt a BH 119/2011.-ben.⁵⁰ *Argumentum ad absurdumra*, tehát azon maximára való hivatkozás, mely szerint ha egy adott értelmezési módszer alapján megállapítható értelem alkalmazása révén előálló következmények abszurd, lehetetlen, ellentmondó vagy egyértelműen nemkívánatos joggyakorlathoz vagy eseti ítéletekhez vezetnének, akkor ezt az értelmet mint nyilvánvalóan alaptalant el kell vetni,⁵¹ 13 esetben (5,99%) fordult elő. Például a BH 4/2009.-ben a Legfelsőbb Bíróság a KRESZ általános

tevő) értelmezési mód közül melyiket választja, az adott jogértelmezési szituáció előzetes *értékelésétől* (ez pedig saját értékeitől, attitűdjeitől, preferenciáitól, világlátásától, habitusától stb.) függ.

⁴⁶ 2009-ből: BH 3, BH 4, BH 5, BH 12, BH 15, BH 27, BH 33, BH 55, BH 57 (4 db), BH 58, BH 62, BH 64 (2 db), BH 77, BH 91, BH 94 (2 db); 2011-ből: BH 2, BH 14, BH 15 (2 db), BH 16, BH 18, BH 28, BH 32, BH 42, BH 48, BH 53, BH 55, BH 57, BH 58, BH 62, BH 69, BH 71, BH 97, BH 98 (2 db), BH 101 (2 db), BH 107, BH 109, BH 119.

⁴⁷ Ez egyrészt tiltó jogi normáknál irányadó: ha a kevesebb, azaz a kisebb súlyú, hatású magatartás is tilos, illetve ha a kisebb érték is jogilag védett, akkor a több, vagyis a súlyosabb, nagyobb hatású magatartás még inkább tilos, a nagyobb érték pedig jogilag még inkább védett lesz, akkor is, ha ez utóbbi a jogszabály szövegében nincs szó szerint benne. Másrészt ugyanez a maxima vonatkozik a kötelezettség teljesítése alól adott kifejezett jogszabályi mentességre is: tehát ha a törvény kimondja, hogy a kevesebb valakinek nem kötelessége, akkor ez egyúttal értelemszerűen azt is jelenti, hogy a (kisebbit magában foglaló) több sem kötelessége. Azonban még ezen logikai elv alól is létezik tételes jogszabályi kivétel; így például ha az igazolási kérelem objektív határideje eltelt, akkor ennél később még kevésbé lehet a kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelmet előterjeszteni, ám a végrehajtási eljárásban ez a jog egy időre újra megnyílik.

⁴⁸ Ez az elv azt mondja ki, hogy ha a több szabad, megengedett, jogilag nem tiltott, akkor a kevesebb még inkább szabad, megengedett, jogilag még kevésbé tiltott lesz (ha például – meghatározott feltételek megvalósulása esetén – jogos védelmi szituációban a megtámadott jogszerűen akár ki is olthatja a rá támadó életét, akkor – ugyanezen körülmények között – súlyos testi sértést vagy maradandó fogyatékoságot eredményező sérülést, egészségkárosodást is okozhat neki); továbbá ha a jogszabály a többet kötelességként írja elő, akkor azt úgy kell érteni, hogy az annak részét képező kevesebbet is az illető kötelességként tételezte. (Ez szintiszta formális logika: ha egy halmazra igaz n állítás, akkor ez az n állítás a halmaz bármely részalmazára is igaz kell, hogy legyen. Ám azt, hogy a tételes jog praktikusán mégsem tiszta formális logika, jól mutatja, hogy kivételek itt is léteznek: például az örökösnek joga van visszautasítani az örökség egészét, de nincs joga – a mezőgazdasági termelést szolgáló föld és a hozzá tartozó különböző eszközök kivételével – visszautasítani annak egy részét, még akkor sem, ha a visszautasított részen nincsenek terhek.)

⁴⁹ „Ennek alapja a >>többen benne van a kevesebb<< logikai elven felül az, hogy...”; vagyis ha a bíróságnak a több kötelessége, akkor a kevesebb is az.

⁵⁰ Itt a Legfelsőbb Bíróság egy tiszta halmazlogikai értelmezést végzett; eszerint ha valami igaz (alkalmazandó) egy halmazra, akkor az a halmaz minden elemére is igaz (alkalmazandó) lesz. Konkrétan ha a körjegyzőség mint olyan a törvény erejénél fogva egy adott napon megszűnt, akkor a körjegyzőség úgy is, mint jogi személy, és úgy is, mint az Áht. szerinti költségvetési szerv meg kellett hogy szűnjön, hiszen a jogi személyiség megszűnése nem válhat el a – jogi személyiséggel rendelkező – költségvetési szervként történő megszűnéstől. („Ha a körjegyzőség a két tag egyikének kiválása folytán megszűnik, akkor e megszűnésnek a következményeit a körjegyzőség mint költségvetési szerv és mint jogi személy kapcsán is le kell vonni.”)

⁵¹ Ez az érv kakukktójás a többi joglogikai maxima között, mert ebben az esetben nem a formális logika, hanem gyakorlati hasznosság/célszerűségi szempontok alapján döntünk arról, hogy a jogszabály melyik értelme (nem) alkalmazható.

balesetelhárítási kötelezettségét értelmezve jutott arra a belátásra, miszerint abszurd lenne elvárni, hogy a gépkocsivezető mások jogellenes magatartására is számítson minden helyzetben, és ennek lehetőségére tekintettel kell, hogy közlekedjen mindenkor és bármely körülmények között, illetve hogy a KRESZ szabályait betartva még akkor is ő legyen felelősségre vonható, ha a gyalogos szegte meg a KRESZ előírásait.⁵² A BH 12/2009. szerint ha a károsult az igényével (például a károkozó jogi személy megszűnése esetén) a felelősségbiztosítás alapján közvetlenül a biztosító ellen nem fordulhatna (miközben a Ptk. szövegének szó szerinti értelmezéséből ez következik), akkor az ilyen igényt egyáltalán nem tudná érvényesíteni, ami nonszensz, a felelősségbiztosítás intézményének értelmével ellentétes lenne. A BH 57/2009.-ben az LB a jogerős ítéletet hozó megyei bíróság felfogását elvetve azt állapította meg, hogy a jogvesztő határidő leteltét követően semmiféle okból nem lehet olyan eljárási cselekményt megtenni (jelen esetben választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti pert indítani), amire ez a határidő vonatkozik, akkor sem, ha az ennek alapjául szolgáló tények csak ezt követően jutottak a fél tudomására, mert ebben az esetben a jogvesztő határidő a funkcióját veszítené el, azt, hogy legyen egy végső időpont, amikor az ügy visszavonhatatlanul lezárásra kerül.⁵³ A BH 91/2009.-ben a Legfelsőbb Bíróság azon az alapon utasította el egy értelmezési módszer (a nemzetközi egyezményeken alapuló értelmezés) felhasználását egy konkrét ügyben, hogy annak alkalmazásával egy nyilvánvalóan abszurd eredmény, egy lehetetlen helyzet (nevezetesen egy törvény totális alkalmazhatatlansága) jönne létre.⁵⁴ ⁵⁵ A BH 101/2011.-ben pedig az LB arra jutott, hogy a bűncselekménnyel (pl. súlyos testi sértéssel) okozott kár megtérítése iránti igény esetében az elévülési idő túllépése (és az elévülés nyugvása miatt ennek ellenére a nyugvást eredményező ok megszűnését követő egy éven belül az igény érvényesítése) nem lehetséges, ugyanis a büntetőítéletről az 5 éves elévülési időn túl való tudomásszerzés nem minősül menthető oknak, többek között azért, mert „a felperes [ilyetén] jogértelmezése esetén [ti. ha a kártérítési per megindításának feltétele a jogerős büntetőítélet meghozatala és az arról való tudomásszerzés lenne – T.J.Z.] nem lehetne kártérítési igényt előterjeszteni olyan, mást bántalmazó személlyel szemben, aki ellen nem is indult büntetőeljárás.”⁵⁶ Végül a kevésbé

⁵² „Figyelemmel a körülményekre, az általános balesetelhárítási kötelezettség körében semmiképpen sem várható el a szabályosan balra kanyarodó, s ezért szükségszerűen az egész belátható úttestet áttekintő terhelttől, hogy 2-3 másodperc alatt észlelje az úttesten meg nem engedett helyen, tehát váratlanul felbukkanó, mozgó sértettet, s ezen az időn belül lassító fékezéssel hárítsa el az ütközést. Az általános balesetelhárítási kötelezettség körében csak jogilag elvárható és reálisan teljesíthető kötelezettségek elmulasztása miatt állapítható meg büntetőjogi felelősség.”

⁵³ „... nyilvánvalóan megengedhetetlen, hogy a későbbiekben felmerülő körülmények folytán bármikor indítható legyen érvénytelenítési per. A jogerős ítélet okfejtéséből az következhetne, hogy például közrendbe ütközés címén határidő nélkül bármikor, esetleg évek múlva lehetne érvénytelenítési pert indítani, ami nyilvánvalóan nem engedhető meg.”

⁵⁴ „Nem valósíthatta meg az alperes eljárása az Egyezmény megsértését, mert ez esetben alkalmazhatatlanok lennének a Tpv. verseny-jogsértő magatartás, tevékenység föltárására vonatkozó eljárási rendelkezései, a jogsértő magatartások felderítésére nem volna lehetőség, a törvény ezen szabályai céljukat vesztenék.”

⁵⁵ Az *ad absurdum*hoz hasonló (de azzal mégsem azonos) az a fajta jogi érvelés is, amikor a bíróság minden jogi sallang nélkül, egyszerűen a hétköznapi józan ész alapján dönt. A BH 85/2009.-ben például a következőket mondta ki a Legfelsőbb Bíróság: „nem volt elvárható az elővásárlásra jogosulttól, hogy 2 millió Ft-tal menjen el az ártárgyalásra, mikor előzetesen arról sem volt tudomása, hogy neki esetleg ilyen összeget kell befizetnie”.

⁵⁶ Tehát abszurd lenne az az értelmezés, hogy a büntetőbírói ítélet bevétele szükséges az igényérvényesítéshez, mert ekkor adott esetben soha nem lennének érvényesíthetők egyes kártérítési igények, ami nyilvánvalóan nonszensz lenne. A polgári bíróság ugyan nem dönthet arról, hogy történt-e bűncselekmény, de arról dönthet, hogy történt-e károkozás, emiatt pedig a kártérítési igény érvényesítése – e tekintetben – független attól, hogy a büntetőbírói ítélet döntött-e már a kártérítést esetleg megalapozó cselekmény büntetőjogi megítéléséről vagy sem; a kártérítés elévülése tehát – figyelemmel a Ptk. 360. § (1) bekezdésére is, miszerint „a kártérítés a károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes”, a károsodás bekövetkeztekor kezdődik és öt év elteltével elévül.

„látványos” példákat szolgáltató *argumentum a contrario*,⁵⁷ tehát az ellentétből való következtetésen alapuló értelmezés 20 BH-ban (9,22%) összesen 22 esetben,⁵⁸ *argumentum a simili*, vagyis a hasonlóságon alapuló érvelés 5 BH-ban⁵⁹ (2,30%) (mindegyikben egyszer) fordult elő,⁶⁰ ideértve egy kifejezett analogikus érvelést is,⁶¹ „egyéb” logikai elv szerinti értelmezést pedig egyet sem találtunk.

Végül közvetlen jogtudományi-jogirodalmi értelmezés (8.) a magyar ítélkezési gyakorlatban ritkán szerepel; mi a vizsgált mintában egyetlen (0,46 %) ilyen hivatkozást találtunk, amikor is a BH 74/2009.-ben a Szegedi Ítéltábla – utaló jelleggel – egy konkrét jogtudományi munka konkrét állítását, oldalszám pontossággal meghivatkozva hozta fel egyik kijelentése jogi alátámasztásaként („Magyar Büntetőjogi Kommentár 688/1. oldal 6. pont – HVG-ORAC Kiadó”).

Látható tehát, hogy a magyar jogrendszerben a nyelvtani és a logikai interpretáció a jogértelmezés legfontosabb módszerei között található, a *par excellence* jogtudományi/jogirodalmi értelmezés ugyanakkor nem jellemző. A nyelvtani értelmezés egészében véve azért fontos, mert az érvelés kiindulási alapját, az elsődleges, minden mást megelőző vizsgálati szempontot jelenti, valamint azért is, mert – az értelmezés triviális

⁵⁷ Az *a contrario* alkalmazási körébe elsősorban a taxáció értelmezése, vagyis az a következtetés tartozik, melynek során a kimerítő (vagy a bíró által ilyen jellegűként felfogott) felsorolásba nem tartozó életviszonyok vonatkozásában az LB megállapítja, hogy az a rendelkezés, amely a taxatív felsorolás részét képező életviszonyok körében alkalmazandó, az nem alkalmazható a felsorolásban nem szereplő életviszonyok eldöntésére.

⁵⁸ 2009-ben: BH 3, BH 15, BH 33, BH 55, BH 57, BH 58, BH 64, BH 94 (2 db); 2011-ben: BH 14, BH 15 (2 db), BH 18, BH 48, BH 53, BH 58, BH 69, BH 71, BH 97. Ezek közül az *a contrario* működése a legisztábban a BH 97/2011.-ben figyelhető meg. Az LB szerint ugyanis ha az adott jogviszonyt szabályozó korábbi jogszabály egy rendelkezés szűkítő értelmező szabályát tartalmazta, de az új jogszabály azt már nem tartalmazza, akkor ebből *a contrario* következik, hogy az új jogszabálynál ez a szűkítés nem érvényesül, az új norma értelmét tehát tág értelemben kell felfogni: „A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (a továbbiakban: régi Be.) 284. § (1) bekezdésének b) pontja felülvizsgálati okként határozta meg, ha a bűnselekmény törvénysértő minősítése, vagy más anyagi jogszabálysértés miatt törvénysértő büntetést szabtak ki, vagy törvénysértő intézkedést alkalmaztak a terhelttel szemben. A régi Be. 284. § (2) bekezdésében ezzel összefüggésben rögzítette, hogy az (1) bekezdés b) pontja esetén sincs helye felülvizsgálatnak, ha a büntetést a törvényes minősítésnek megfelelő büntetési tétel keretei között szabták ki. A 2006. évi LI. törvény 199. § (1) bekezdésével megállapított 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: új Be.) 416. § (1) bekezdésének b) pontjának I. fordulatahoz nem kapcsolódik a „törvénysértő büntetés” fogalmi meghatározása [rég. Be. 284. § (2) bekezdés b) pont], ezzel pedig megszűnt e fogalom tartalmának szűkítő jogszabályi definíciója. Nincs tehát olyan tételes jogi előírás, amely szerint felülvizsgálati oknak csupán az olyan – minősítést érintő – anyagi jogszabálysértés tekinthető, amelynek korrekciója, megváltoztatása folytán a büntetést új büntetési tételkeretek között kell kiszabni.”

⁵⁹ 2009-ből: BH 27, BH 57, BH 64, BH 77; 2011-ből: BH 55.

⁶⁰ Mivel az *a contrario* és az *a simili* érvei ugyanazon interpretációs szituációban ellentétes következtetési sémák alkalmazását kívánják meg, ezért előfordulhat, hogy egy értelmezendő jogi normaszöveg egyik, illetve másik módszer szerinti értelmezése polárisan ellentétes következményekhez vezet; ebben az esetben a bíró az alapján kell, hogy válasszon a két metódus között, hogy milyen jellegűnek véli azt a normaszöveget, amelyet értelmeznie kell. Így például felsorolás esetében a szerint fog eldőlni, hogy a jogalkalmazó a kettő közül melyiket veszi igénybe, hogy a felsorolást taxatív vagy exemplifikatív jellegűként értékeli-e.

⁶¹ „A KRESZ 42. §-ának (4) bekezdése más vonatkozásban, a megkülönböztető vagy figyelmeztető jelzéseket használó járművekkel kapcsolatos közlekedési magatartás kapcsán rögzíti, hogy az ilyen fényjelzést használó járművek fokozott óvatossággal közelíthetők meg. Bár e szabály nem a vészvillogóval veszélyt jelző gépkocsik körüli közlekedésre vonatkozik, egyszerű közlekedésjogi analógia alapján állítható, hogy a KRESZ 3. §-a (1) bekezdésének c) pontjában előírt szabály –, amely szerint mindenki köteles úgy közlekedni, hogy a személy- és vagyónbiztonságot ne veszélyeztesse – adott esetben azt a kötelezettséget róta a terhelte, hogy a műszaki hiba miatt félreállított, a veszélyt – egyebek mellett – vészvillogóval jelző jármű közvetlen közelébe, gyakorlatilag a leállított kocsi kevesebb, mint egy méterre megközelítve ne haladjon el.” (Továbbá a BH 109/2011. alapjául szolgáló eljárásban az elsőfokú bíróság is használt analógiát, amelyet az LB így említett meg: „Az elsőfokú bíróság véleménye szerint az árverés megsemmisítése folytán helye volt – analógia alapján – a Ptk. 237. § (1) bekezdés alkalmazásának.”)

módszereként – annak valamely fajtája a bírói jogszabály-értelmezések többségében megtalálható, azaz prevalenciáját tekintve jelentős; konkrétan a dogmatikai interpretáció pedig azért, mert a jogi normaszövegek esetében a jogi jelentés bármely más nyelvtani szemantikai jelentést megelőz. A logikai értelmezés szintén kiemelt szereppel bír, mivel az az érvelés során rendkívüli súllyal esik latba; ennek oka pedig abban keresendő, hogy a jogalanyok, valamint a jog által szabályozott emberi magatartások és életviszonyok általános módon, absztrakt jelleggel meghatározott körére létrehozott normatív szabályozás és az egyedi eset konkrétsága közötti szakadék miatt a formális logika alkalmazása nem mellőzhető, sőt annak jövőbeni használatát maguk a jogalkotók is előfeltételezik, így ennek tudatában alkotnak olyan szabályozást, melynek szó szerinti értelmét tudatosan félre lehet (félre kell) tolni, és a józan észnek megfelelő döntést lehet (kell) hozni – ilyen értelemben a logikai módszer használata praktikus szükségszerűség is. Mivel mind a dogmatikai, mind a logikai értelmezés (a jogtudományival ellentétben) magából a szövegből indul ki (kivéve ez alól a teleologikus jelleggel is rendelkező *argumentum ad absurdumot*), ezért mondhatjuk, hogy a magyar bírói jogalkalmazás – ezen empirikus kutatás eredményei alapján – szövegtisztelő, és a szöveggel szembenálló következtetésekre alapot adó, a szöveget nem tételes jogi alapon felülbíráló módszerek felhasználása (eltekintve a korábbi bírói jog szerinti értelmezéstől, amely korábbi bírói jog azonban legtöbbször maga is a normaszöveget tisztelve jött létre) még inkább kivételnek, mint szabálynak tekinthető.

© Tóth J. Zoltán, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Körösnéyi András főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515